

О. С. Кочубей,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ОСОБИСТІСНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УСНОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Статтю написано на основі глибокого вивчення механізмів формування усної перекладацької діяльності студентів-філологів. Статтю присвячено проблемам мовної особистості в лінгвістиці та використання цих поглядів в практиці викладання іноземної мови. Риторика методики навчання обговорюється поєднано з формуванням лінгвістичних здібностей особистості.

Ключові слова: переклад, психологічні механізми, текст, компетенція, компетентність, аудіювання, сприймання.

ЛИЧНОСТНЫЙ КОМПОНЕНТ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ УСТНОЙ ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Статья написана на основе глубокого изучения механизмов формирования устной переводческой деятельности студентов-филологов. Статья посвящена проблемам языковой личности в лингвистике и использования этих взглядов в практике преподавания иностранного языка. Риторика методики обучения оговаривается сопряжено с формированием лингвистических способностей личности.

Ключевые слова: перевод, психологические механизмы, текст, компетенция, компетентность, аудирование, восприятие.

THE PERSONAL COMPONENT AS A BASIS OF INTERPRETATION COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES

The article considers the problem of distinguishing the structural components of the translation competence of the will be teachers of English Language. Particular attention is paid to the psychological analysis of the structural components that is an important precondition in the process of training the future professionals. The article contains the summary of the main trends in the psychological structure of translation competence of the future expert and examines the structure of «translation work» in terms of various psychological approaches. The article examines the components of translation competence and the place of translation competence among other competencies. The analysis of the concept is made with the consideration of the points of view of various native and foreign scholars. The number of requirements to be met by competent expert translation is recalculated. The general principles of translation learning, the formation of translation competence in a foreign language of the professionals are presented. Different problems of the native and foreign psychological and educational research in the field of training of competent professionals are solved. The general characteristics of the structural components of translation competence of the expert are presented in the article, the basic characteristics of the modern professional are shown in which the demands to the professionals are displayed. This article investigates the psychological characteristics that defines in a different way the translation competence of the professional. The conclusion about the insufficient investigation of the psychological components structure and the expediency of further research and deeper singling out of the structural components of translation competence is made.

The material is presented in the mainstream with the model that treats translation as a means of interlingual communication, the specificity of which defines a set of knowledge and skills that an expert receives in the process of training.

Key words: translation, linguistic identity, communicative activity, competence, world view, means of communication, semantic perception, professional activity.

Постановка проблеми. Одним із центральних положень, визначених у Національній доктрині розвитку освіти в Україні в 21 столітті, є створення умов для підготовки вчителів, здатних практично втілювати нові прогресивні методики й технології навчання, інтегруючи всі етапи навчально-виховного процесу з кращими здобутками світової культури.

Метою даної статті є розкриття психологічних засад організації усної перекладацької діяльності студентів-філологів, окреслення особливості організації перекладацької діяльності студентів, розкриття психологічні механізми здійснення усних перекладів, характеристика компонентів професійної діяльності перекладача, а також опис процесів сприймання та розуміння повідомлення, текстової інформації, які є досить важливими для оптимізації усної перекладацької діяльності студентів-філологів.

Актуальність дослідження зумовлена незадовільним рівнем мовної і мовленнєвої компетентності студентів, майбутніх вчителів для здійснення навчально-виховного процесу іноземною мовою. Проблема поліпшення мовної і мовленнєвої підготовки кадрів освіти диктує необхідність дослідження і впровадження новітніх ефективних методик прискореного опанування іноземної мови, зокрема як мови професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що переклад як навчальна вправа давно використовується в методиках викладання мов (його ефективність і необхідність застосування обґрунтовували видатні лінгвісти і методисти А. Д. Алфьоров, Н. М. Баженов, Л. А. Булаховський, Ф. І. Буслаєв, К. Д. Ушинський, О. М. Фінкель та інші), проблема його доцільності під час вивчення іноземної мови була й досі залишається предметом дискусій.

Формулювання цілей статті. Таким чином, було визначено важливу, таку, що вимагала свого розв'язання, теоретико-методологічну і практичну наукову проблему. Вона полягала у з'ясуванні психологічних засад організації усної перекладацької діяльності студентів-філологів, які орієнтуватимуться на визначені механізми, побудові та апробації системи психолого-педагогічних чинників та умов ефективного забезпечення розуміння студентами матеріалу, який перекладається, засобами культурологічно-зорієнтованого навчання, виокремлення основних компонентів перекладацької компетентності.

Постановка завдань. Завданням нашої статті є виокремлення компетентісного підходу у вивченні іноземної мови як пріоритетного і орієнтування його на виконання важливих ключових функцій освіти, так як у ньому відображається зміст освіти, який не ґрунтується на компоненті знання, умінь, навичок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, проаналізуємо особливості послідовного перекладу. Послідовний переклад як вид усного перекладу публічних виступів, який здійснюється після завершення виступу або під час пауз, що робить оратор, складається з двох основних умінь: уміння аудіювати та уміння оформляти переклад в усній формі. На етапі оформлення перекладу перекладач має розшифрувати свої записи і без пауз висловитися мовою перекладу.

Перед перекладачем постає завдання пошуку та реалізації рішення, що відповідає комунікативний установці та функціональним ознакам висловлювання. Мова оратора під час здійснення послідовного перекладу триває досить довго, при цьому перекладач повинен передати як ключову, так і другорядну інформацію, враховуючи й емоційне ставлення до неї

автора тексту. Тому, якщо розділити послідовний переклад на два етапи, то від першого етапу перекладацької діяльності (сислового сприйняття повідомлення та фіксації найбільш важливої інформації) багато в чому буде залежати правильність, повнота й точність послідовного перекладу.

Отже, перший етап діяльності перекладача – сислове сприйняття повідомлення, яке він чує, та фіксація потрібної інформації. Другий етап – розшифрування фахівцем своїх записів та передача повідомлення мовою перекладу. Записи потрібної інформації у послідовному перекладі виступають у ролі допоміжного засобу. Оформляючи переклад, записи допомагають спеціалісту відновити в пам'яті те, що сприймалося раніше, а процес запису великою мірою стимулює інтелектуальну активність і тим самим активізує запам'ятовування. Отже, для здійснення послідовного перекладу необхідним є вміння аудіювання та оформлення перекладу в усній формі.

Синхронний переклад в науковій літературі визначається як професійний вид усного перекладу конференцій, який здійснюється одночасно із сприйняттям повідомлення мовою оригінала за допомогою технічних засобів в спеціально обладнаній кабінеті, і в процесі якого – в умовах дефіциту часу – на одиницю тексту переробляється інформація обмеженого обсягу [3; 8].

Синхронний переклад є одним із найскладніших видів усного перекладу, що характеризується одночасним сприйняттям та говорінням. За словами О. О. Леонтьєва, у синхронного перекладу є специфічна особливість, що відрізняє його від всіх інших видів перекладу. Це – «розривність» програми. Іншими словами, синхронний перекладач не «стягує» всю фразу в програму, аби потім знову «розгорнути» цю програму у фразу іншою мовою, а він виконує цю операцію з окремими компонентами фрази [6].

Розглянемо найбільш істотні особливості синхронного перекладу. Головна особливість синхронного перекладу, перш за все, в регулярному поєднанні в часі (або паралельному протіканні) двох процесів. Це – процеси слухання мовлення однією мовою і говоріння – іншою.

У синхронному перекладі існує декілька режимів часового узгодження цих процесів. Якщо мова оратора виголошується в дуже повільному темпі з великими паузами між фразами, то переважає поперемінне здійснення сприйняття інформації та породження мовлення. З підвищенням темпу мовлення оратора зменшуються паузи між фразами і встановлюється режим поперемінного здійснення сприйняття інформації та породження мовлення з режимом одночасного здійснення цих процесів. Важливу роль в синхронному перекладі відіграє здатність перекладача сприймати мовлення оратора в періоди презентації промови мовою перекладу [5]. Останнє відбувається за умов спільного функціонування цілого ряду психологічних механізмів. Серед таких механізмів постають:

– Механізм ідентифікації – впізнання мовних образів за їх акустичними характеристикам з мінімальним ступенем участі мовленнєво-рухового аналізатора. Опитування перекладачів свідчить про те, що для сприйняття та розуміння мовлення оратора у спільному процесі говоріння використовується одночасно і мовленнєво-руховий код, і новий суб'єктивний код, який формується в ході тренування, як правило, без усвідомлення цього явища перекладачем. Основу функціонування цього коду складає впізнання слів і словосполучень лише на основі їх слухових образів без зустрічного артикуляційного відтворення про себе, а також утримання в свідомості отриманої інформації.

– Механізм імовірнісного прогнозування, завдяки якому перекладач прогнозує можливе розгортання та результат висловлювання оратора. Це дозволяє йому відтворювати в своїй свідомості зміст і форму вихідного повідомлення на основі сприйняття окремих, найбільш інформативних фрагментів.

– Механізм синхронізації, що забезпечує паралельне протікання слухання і говоріння. Орієнтування перекладача в мовленні оратора у разі функціонування даного механізму ґрунтується на фрагментарному, пофразовому сприйнятті мовлення оратора. Стосовно орієнтування синхронного перекладача в мовленні оратора можна говорити про телеграфний стиль сприйняття. До того ж деякі слова і словосполучення сприймаються лише на основі впізнання слухових образів без їх артикуляційного сприйняття.

Під час навчання фахівців у вищій школі пошук або вибір перекладацьких рішень в умовах дійсної синхронності побудованих, зокрема, на використанні «домашніх перекладацьких заготовок». Синхронний переклад у виконанні досвідчених перекладачів зводиться до розв'язання стереотипних завдань з використанням неабиякого запасу лексичних, фразеологічних і синтаксичних еквівалентів, відпрацьованих до рівня умовно-рефлекторної реакції.

Слід наголосити, що важливою умовою функціонування механізму синхронізації є орієнтування перекладача в ситуації спілкування, тобто прогнозування мети, теми, сислового змісту та мовної форми висловлювання оратора. Важливо також зазначити, що формування механізму синхронізації постає можливим лише в результаті тривалого цілеспрямованого тренування та розвитку мовленнєвих і перекладацьких навиків.

До специфічних особливостей синхронного перекладу можна віднести й те, що перекладацькі дії здійснюються над інтонаційно-сисловими одиницями типу синтагм і ритмічних груп, синтаксичними блоками та іншими частинами висловлювань. Синхронний перекладач чує не все висловлювання в цілому, а частинами. Це значно ускладнює розуміння та подальшу передачу частини висловлювання, оскільки фахівець змушений здійснювати сислове сприйняття, визначити сисловий центр, відділяти головне від другорядного без ознайомлення з усіма частинами висловлювання, орієнтуючись лише в його перших компонентах.

Отже, можемо зробити висновок, що синхронний переклад характеризується:

- однократним слуховим сприйняттям;
- простим за складністю запам'ятовуванням;
- обмеженням в часі та постійним функціонуванням навичку переключення;
- однократною усною презентацією перекладу;
- синхронною усною презентацією перекладу;
- синхронним здійсненням операцій з метою перекладу;
- паралельним протіканням рецептивної та продуктивної мовленнєвої діяльності;
- посегментним характером перекладу.

Таким чином, ми бачимо, що синхронний перекладач повинен мати високий рівень розвитку вмінь аудіювання та вміння усного оформлення перекладу, що здійснюється одночасно. Вищезазначені, найбільш істотні особливості синхронного перекладу свідчать про те, що аудіювання та оформлення перекладу в синхронній перекладацькій діяльності відбуваються в досить складних умовах, які вимагають від перекладача спеціальних навиків і умінь, цілеспрямованої підготовки тощо.

Охарактеризуємо наступний вид усного перекладу – переклад з паперу. Такий переклад є візуально-усним перекладом, адже сприймання тексту повідомлення здійснюється у візуальній формі, а його оформлення – в усній.

Перекладацька діяльність з паперу вміщує два етапи:

I етап – візуальне сприйняття вихідного тексту та усвідомлення його смислу. Умовно за одиницю сприйняття прийнято вважати графічне слово, результатом сприйняття якого є впізнання, що супроводжується актуалізацією його слухового та рухового образів.

На цьому етапі виділяють три основних частини:

Перша частина – коли зорові та мускульні відчуття, що викликаються графемами, синтезуються на рівні слова.

Друга частина – коли слова співвідносяться з поняттями через їх значення і між ними встановлюються зв'язки, за допомогою яких вони утворюють речення, та визначаються функції слів.

Третя частина – коли виявляється зміст мовленнєвого повідомлення та розкривається його задум.

Процес смислової переробки тексту – це активний процес, спрямований на впізнання слів, словосполучень, тобто співвідношення образу предмету, який сприймається, з певним еталонним образом, що зберігається за допомогою довготривалої пам'яті. Результатом смислової переробки є формування внутрішньої програми, тобто розуміння, що характеризується повнотою, точністю і глибиною. Таким чином, перший етап перекладу з паперу є не чим іншим, як читанням.

Другий етап – етап усного оформлення перекладу. Переклад з паперу здійснюється в режимі часових обмежень, коли одночасно з читанням тексту оригінала перекладач повинен здійснювати переклад в середньому темпі усного мовлення.

Висновки. Таким чином, зорове сприйняття тексту синхронізується з мовленням і, як наслідок, це суттєво ускладнює умови здійснення перекладу та, особливо, процес сприйняття іншомовних висловлювань. На другому етапі перекладач прагне до створення усного монологу, який повинен відповідати нормам усного монологічного мовлення, що є більшою мірою прийнятною для сприйняття адресатом на слух.

Отже, переклад з паперу поєднує в собі вміння читати, усно оформляти переклад та вміння робити це синхронно.

Аналіз особливостей усного перекладу показав, що аудіювання, читання та оформлення є компонентами професійної перекладацької діяльності, яка відбувається в ускладнених умовах. Це дозволяє нам зробити висновок про те, що кожне з перелічених умінь усного перекладу в умовах здійснення перекладацької діяльності має ряд специфічних особливостей, які відрізняють ці вміння від звичайних вмінь аудіювання, читання і говоріння.

Питання вивчення специфіки вмінь та навиків особистості для здійснення усної перекладацької діяльності знайшло своє відображення в роботах багатьох дослідників. Так, Е. В. Бакеева, порівнявши вміння та навички слухання, говоріння та професійної перекладацької діяльності, виділила основні специфічні професійні вміння та навички для реалізації перекладацької діяльності [1]. Н. Н. Гавриленко довела, що види мовленнєвої діяльності, у разі її включення в професійну діяльність, набувають нових якостей, які з'являються в результаті формування відповідних ним професійних вмінь [3].

Література:

1. Бакеева Е.В. Апофатическое мышление как «метод» понимания / Е. В. Бакеева // Известия Уральского государственного ун-та. – 2004. – № 9. – С. 34–43.
2. Выготский Л. С. Мысль и слово / Выготский Л. С. Мышление и речь. – М., 1996.
3. Гавриленко Н. Н. Обучение переводу в сфере профессиональной коммуникации / Н. Н. Гавриленко. – М. : Российский университет дружбы народов, 2008. – 178 с.
4. Знаков В. В. Психология человеческого бытия – одно из направлений развития психологии субъекта / В. В. Знаков // Психологический журнал, 2008. – Т. 29. – № 2. – С. 69–77.
5. Иомдин. Б.Л. Языковая картина понимания / Б. Л. Иомдин // Языковая картина мира и системная лексикография ; Отв. ред. Ю. Д. Апресян. – М. : Языки славянских культур, 2006. – С. 517–612.
6. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – 285 с.
7. Шевченко Н. Ф. Практикум із основ мовленнєвої компетентності психолога : навч. посіб. / Н. Ф. Шевченко, Ю. А. Паскевська. – Запоріжжя : Інсервіс, 2003. – 64 с.
8. Шапошников К. В. Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков: дисс. канд. пед. наук: 13. 00. 08 / Константин Владимирович Шапошников. – Москва, 2006. – 216 с.

УДК 811.133.1'42 : 82-312.4

О. В. Кравченко,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ЕМОЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТАКТИКИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ КОГНІТИВНОГО ДИСОНАНСУ ПЕРСОНАЖІВ СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНІВ

Когнітивний дисонанс як незбіг когнітивних елементів у системі знань індивіда, що провокує внутрішній психологічний дискомфорт, може бути нейтралізований не тільки з апеляцією до розуму адресата у розумінні несумісної інформації, але й також із залученням емоційно-психологічних тактик. У статті розглядаються такі тактики усунення когнітивного дисонансу як заспокоєння, активізація розумових здібностей та ігнорування. Їх метою не є надання додаткової інформації, проте навпаки несприйняття героєм дисонуючих фактів, впорядкування думок персонажа, його заспокоєння та підбадьорення. Дослідження здійснене на матеріалі текстів сучасних французьких детективних романів.

Ключові слова: когнітивний дисонанс, комунікація персонажів, емоційно-психологічні тактики, французький детективний роман

ЭМОЦИОНАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ТАКТИКИ НЕЙТРАЛИЗАЦИИ КОГНИТИВНОГО ДИССОНАНСА ПЕРСОНАЖЕЙ СОВРЕМЕННЫХ ФРАНЦУЗСКИХ ДЕТЕКТИВНЫХ РОМАНОВ

Когнитивный диссонанс как несовпадение когнитивных элементов в системе знаний индивида, провоцирует внутренний психологический дискомфорт, который может быть нейтрализован не только с апелляцией к уму адресата в понимании несовместимой информации, но также с использованием эмоционально-психологических тактик. В статье рассматриваются такие тактики устранения когнитивного диссонанса как успокоения, активизация умственных способностей, а также игнорирование. Их целью не является сообщение дополнительной информации, однако, наоборот неприятие персонажем диссонансирующих фактов, упорядочение мыслей героя, его успокоение и ободрение. Исследование осуществлено на материале текстов современных французских детективных романов.

Ключевые слова: когнитивный диссонанс, коммуникация персонажей, эмоционально-психологические тактики, французский детективный роман.